Journal of MCU Kanchana Review
วารสาร มจร กาญจนปริทรรศน์
Journal Homepage: https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Kanchana-editor/index

พุทธศาสนวงศ์

พระมหาเจริญ กตปญฺโญ (กระพิลา)[1]*, ประทีป พืชทองหลาง[2]
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา[1],
คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา[2]

Chronicle of Buddhism

Phramaha Charoen Katapañño (Krapila)[1]*, Prateep Peuchthonglang[2]
Doctor of Philosophy Program in Buddhism and Philosophy,
Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus[1],
Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna[2]

Article Info

Vol. 1 No. 3 (Sep-Dec 2021)

Book Review

Article History:

Received 23 Sep 2021;
Revised 09 Oct 2021;
Accepted 20 Oct 2021

Corresponding Author,
E-mail: Charoen4550
@gmail.com*

บทวิจารณ์หนังสือ

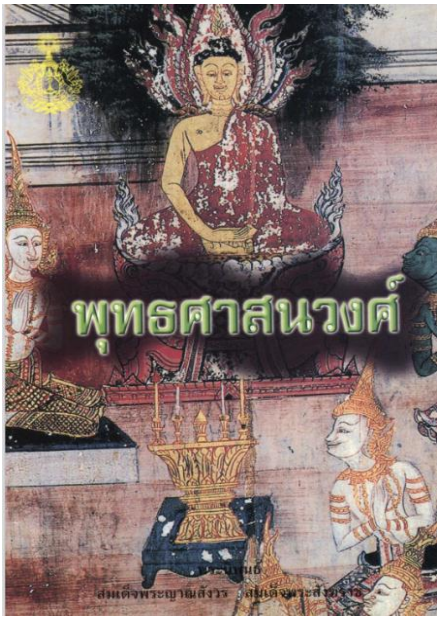

ผู้เขียน:	สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราช
จำนวนหน้า:	123
ปีที่พิมพ์:	2543
ครั้งที่พิมพ์:	3
โรงพิมพ์:	มหามกุฏราชวิทยาลัย

บทนำ

หนังสือเล่มนี้อธิบายกำเนิดคณะสงฆ์ธรรมยุต โดยพรรณนาสภาพความเป็นมาที่เกี่ยวโยงกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่ยังทรงผนวชเป็นพระภิกษุ และทรงเป็นต้นวงศ์ของพระสงฆ์คณะธรรมยุต เนื่องจากปัญหาของพระสงฆ์ในสมัยนั้นมีความหย่อนยานในการประพฤติตามพระธรรมวินัย ใส่ใจเฉพาะพระธรรม แตกฉานในการเทศนาพรรณนาธรรม พระองค์จึงตั้งพระทัยที่จะแสวงหาพระสงฆ์ผู้ทรงคุณด้านพระวินัย สามารถวินิจฉัยข้อพระวินัยที่ทรงกังขาให้กระจ่างได้ กระทั่งได้พบพระสงฆ์รามัญที่มีวัตรปฏิบัติ

น่าศรัทธาเลื่อมใส จึงเสด็จเข้าไปศึกษาข้อปฏิบัติพร้อมกับทรงทำทัฬหีกรรม คือ การญัตติใหม่อีกครั้งกับพระสงฆ์ฝ่ายรามัญ รวมถึงฝ่ายลังกาวงศ์

ความสนพระทัยในการศึกษาหาความจริงเพื่อทัดทานแนวคิดของผู้เห็นต่างเกี่ยวกับการอันตรธานของพระพุทธศาสนา และทรงนำมาเป็นเครื่องพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง จนมีผู้ให้ความเคารพศรัทธาแล้วเข้ามาร่วมปฏิบัติเป็นจำนวนมาก จนเกิดแบบแผนในข้อวัตรปฏิบัติ โดยมีพระวินัยเป็นข้อรองรับว่า สิ่งที่ทรงปฏิบัตินั้นถูกจริง เมื่อมีผู้เข้ามาร่วมศึกษาและเป็นสัทธิวิหาริกเป็นจำนวนมาก วงศ์ของคณะธรรมยุตจึงเกิดขึ้นและขยายตัว เพื่อยุติการประพฤติตัวของพระสงฆ์ที่ห่างพระธรรมวินัยในสมัยนั้นซึ่งมีอยู่มาก (อัจฉรา กาญจโนมัย, 2523: 144-146) และเพื่อให้พระสงฆ์ที่ต้องการรักษาพระวินัยได้ประพฤติให้ถูกต้อง ด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงเป็นแรงจูงใจให้เลือกหนังสือเล่มนี้มาวิจารณ์

เนื้อหา

หนังสือเล่มนี้เป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ที่ 19 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ภายหลังการสิ้นพระชนม์ทรงได้รับการสถาปนาพระอัฐิเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร (ประกาศเรื่อง สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า, 2562) พระองค์ได้ทรงนิพนธ์หนังสือที่ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ตลอดถึงความเป็นมาของคณะสงฆ์ธรรมยุตในประเทศไทย หนังสือเล่มนี้มีความหนา 123 หน้า ประกอบด้วย 8 บท ดังนี้

บทที่ 1 ธรรมยุติกนิกาย เป็นเหมือนบทเกริ่นนำของหนังสือ มีเนื้อหาไม่มาก ผู้เขียนได้เล่าถึงประวัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยย่อว่า ทรงเป็นต้นวงศ์ของพระคณะธรรมยุติกนิกาย เมื่อทรงผนวชมีพระนามในพระพุทธศาสนาว่า วชิรญาณ และอธิบายความหมายคำว่า คณะธรรมยุต คือ คณะที่ประกอบด้วยธรรม คณะที่ประพฤติชอบด้วยธรรม หรือคณะผู้ยุติตามธรรม จุดมุ่งหมายการเกิดของคณะธรรมยุตเพื่อแสวงหาข้อวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย โดยมีการสืบเชื้อสายมาจากพระรามัญนิกาย

ส่วนในท้ายบทได้นำภาพสถานโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังทรงผนวช มีทั้งหมด 8 ภาพ ดังนี้ ภาพที่ 1 พระวิหารโพธิลังกา วัดมหาธาตุ บริเวณเดิมเคยเป็นพระตำหนักที่ประทับ ภาพที่ 2 พระตำหนักที่ประทับ ณ วัดราชาธิวาส ภาพที่ 3 พระปั้นหย่าที่ประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพที่ 4 ตราพระมหามงกุฎพระขรรค์รองพาน หน้าบันพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อครั้งยังทรงผนวช ภาพที่ 5 พระพุทธชินสีห์ โปรดให้อัญเชิญมาจากจังหวัดพิษณุโลกเพื่อประดิษฐานในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ภาพที่ 6 พระเจดีย์ทรงลังกา โปรดให้สร้างขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพที่ 7 พระเจดีย์เล็กประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในพระเจดีย์ใหญ่ โปรดให้สร้างขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพที่ 8 พระไพรีพินาศ มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวาย ประดิษฐาน ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

บทที่ 2 พระราชประวัติ บทนี้มีเนื้อหายาวพอประมาณ ผู้เขียนได้เล่าพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า พระองค์เป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 กับสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ประสูติเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2347 ปีชวด เมื่อพระชันษาได้ 14 พรรษา (พ.ศ. 2359) ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จมาประทับที่วัดมหาธาตุได้ 7 เดือน จึงลาผนวช ต่อมา ปี พ.ศ. 2367 มีพระชันษาครบ 21 พรรษา ได้เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามอีกครั้ง มีสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) วัดมหาธาตุ เป็นพระอุปัชฌาย์ ประทับที่วัดมหาธาตุ 3 วัน แล้วได้เสด็จมาศึกษาวิปัสสนาธุระ ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาสในปัจจุบัน) หลังทรงผนวชได้ 15 วัน มีเหตุการณ์เศร้าสลดเกิดขึ้น คือ สมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคต ก่อนสวรรคตก็ไม่ตรัสมอบราชสมบัติให้แก่พระองค์ใด พระราชวงศ์และเสนาบดีจึงทูลถามพระองค์ว่า จะทรง

ครองราชสมบัติหรือจะทรงผนวชอยู่ต่อ เมื่อทรงใคร่ครวญแล้วจึงตรัสตอบว่า จะทรงผนวชต่อไป ราชสมบัติจึงตกเป็นของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระราชโอรสองค์ใหญ่ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ เสวยราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อจากนั้น ผู้เขียนได้พรรณนาถึงเหตุการณ์ตอนเมื่อยังทรงผนวช แสดงให้เห็นถึงความตั้งพระทัยจริงในการศึกษาพระธรรมวินัยทั้งจากพระอาจารย์ผู้สั่งสอนและคัมภีร์พระไตรปิฎก หากเกิดข้อกังขาในสัมมาปฏิบัติ ถามพระอาจารย์ก็ไม่ได้คำตอบที่น่าพอใจ บางครั้งได้คำตอบแต่เพียงว่า พระโบราณาจารย์ได้ปฏิบัติมา เมื่อทรงเปรียบเทียบข้อปฏิบัติจากคัมภีร์พระไตรปิฎกกับความประพฤติของพระสงฆ์แล้ว จึงทรงพระวิตกว่าพระพุทธศาสนาอันตรธานเสียแล้วหรือ จึงเกิดความท้อพระทัยที่จะทรงผนวชต่อไป

ลำดับต่อมา ผู้เขียนได้เขียนถึงความวิริยอุตสาหะของพระวชิรญาณ ในการแสวงหาพระภิกษุที่มีสัมมาปฏิบัติให้ได้ ถึงกับทรงตั้งสัจจาธิษฐานให้ได้พบพระภิกษุผู้ตั้งมั่นในพระธรรมวินัยให้ได้ภายใน 3 วัน 7 วัน หากไม่เป็นดังคำอธิษฐานพระองค์จะทรงลาผนวช ผ่านไป 3 วัน พระองค์ได้พบกับพระสงฆ์ชาวมอญชื่อว่า พระสุเมธมุนี (ซาย พุทฺธวํโส) (พงศธร กนกศิลปธรรม, 2549: 58; ธรรมะไทย, ม.ป.ป.) ที่สืบเชื้อสายพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ จึงทรงขออุปสมบทใหม่อีกหลายครั้งในนิกายนี้ จึงกล่าวได้ว่า นิกายธรรมยุตมีต้นวงศ์มาจากลังกาในสายของพระมหินทเถระ

ในบทนี้ยังได้อธิบายวิธีการอุปสมบทของพระสงฆ์ชาวมอญ ประวัติความเป็นมาของนิกายลังกาวงศ์และการเสด็จมาครองวัดบวรนิเวศวิหารของพระวชิญาณตามลำดับ ส่วนท้ายบทมีรูปภาพเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในพื้นที่ที่เชื่อว่า ชาวมอญเดิมเคยอาศัย

บทที่ 3 ศาสนวงศ์พระสงฆ์นิกายสีมากัลยาณี ในบทนี้ได้อธิบายความเชื่อมโยงกันระหว่างพระพุทธศาสนานิกายสีมากัลยาณีกับนิกายธรรมยุต ในเบื้องต้นได้อธิบายพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับความเป็นมาของคำว่า สีมากัลยาณี โดยเชื่อว่า อยู่ในพื้นที่ของเมืองหงษาวดีด้านทิศตะวันตก ตำบลบ้านโซงคโยง ได้พบศิลาจารึกเป็นภาษามคธและภาษามอญ ใจความพูดถึงประวัติสมณวงศ์ตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานถึงเหตุการณ์หลังสังคายนาครั้งที่ 3 ที่มีพระมหินทเถระนำพระพุทธศาสนามาประดิษฐานยังเกาะลังกา จนกาลต่อมาได้เกิดแตกแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในลังกาอีกหลายด้าน โดยสรุปพระพุทธศาสนาในลังกาจะมีความเสื่อมความเจริญตามยุคของกษัตริย์ที่ขึ้นปกครอง ยุคกษัตริย์ฝ่ายทมิฬขึ้นครองราชย์พระพุทธศาสนาก็จะมีความเสื่อมหรือถูกทำลาย ส่วนยุคกษัตริย์ฝ่ายสิงหลได้ครองราชย์พระพุทธศาสนาก็จะได้รับการอุปถัมภ์ดูแล มีความเจริญรุ่งเรือง ยุคใดที่เสื่อมมากก็ต้องส่งพระสงฆ์ไปสืบวงศ์พระพุทธศาสนามาจากที่อื่นบ้าง ส่วนยุคใดมีความเจริญรุ่งเรืองมาก พระพุทธศาสนาในลังกาก็จะได้รับความนิยม กระทั่งมีพระสงฆ์จากเมืองอื่นเดินทางไปศึกษาและสืบวงศ์มายังเมืองของตน

สรุปแล้วที่มาของคำว่า นิกายสีมากัลยาณี คือ การเกิดหมู่ภิกษุที่ได้รับการอุปสมบทที่อุทกุกเขปสีมาในแม่น้ำกัลยาณี ส่วนท้ายของบทนี้มีรูปภาพที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ทั้งในประเทศอินเดีย ประเทศศรีลังกา ประเทศพม่าและประเทศไทย

บทที่ 4 การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ตอน 1 ผู้เขียนต้องการอธิบายให้เห็นความเพียรพยายามในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้มีความบริสุทธิ์มากที่สุด โดยอาศัยตั้งแต่กระบวนการแรกรับเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ในบทนี้ส่วนมากเป็นการกล่าวถึงการทำสังคายนาพระธรรมวินัยและอธิบายให้เห็นวิวัฒนาการที่เกิดจากการทำสังคายนา โดยเฉพาะการทำสังคายนาครั้งที่ 5 ที่จารึกพระธรรมวินัยลงในคัมภีร์ใบลานเป็นครั้งแรก

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้พรรณนาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลังกา พม่าและไทย โดยอาศัยพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์เป็นมูลเหตุ เพราะแต่ละพื้นที่ต้องการรับพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่า มีต้นวงศ์มาจากพระมหินทเถระ จึงเกิดการยอมรับ แลกเปลี่ยนพระสงฆ์เพื่อส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาในพื้นที่นั้น ๆ

ส่วนตอนท้ายได้กล่าวถึงการนับการสังคายนาของไทยกับพม่าที่แตกต่างกัน ไทยจะยอมรับการทำสังคายนาที่ชมพูทวีป คือ อินเดีย 3 ครั้ง ลังกา 4 ครั้ง และไทย 2 ครั้ง รวมเป็น 9 ครั้ง ส่วนการนับของพม่ายอมรับในอินเดีย 3 ครั้ง ลังกา 1 ครั้ง และพม่า 2 ครั้ง รวม 6 ครั้ง และท้ายบทมีภาพพระเจดีย์ที่แสดงถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาแบบลังกาที่สร้างขึ้นในประเทศไทยและพม่า

บทที่ 5 ฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ตอน 2 มีเนื้อหาที่ต่อเนื่องจากบทก่อนหน้านี้ ซึ่งเป็นการอธิบายการเดินทางของพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์บนพื้นแผ่นดินไทยในแต่ละยุค โดยเชื่อมโยงกับ กลุ่มพระสงฆ์ชาวมอญ ผู้เขียนได้กำหนดแบ่งไว้ 5 ยุค รวมถึงยุคที่พระสงฆ์ไทยเคยเดินทางไปสืบพระพุทธศาสนาจากประเทศศรีลังกา กระทั่งพระพุทธศาสนาในเมืองไทยได้ชื่อว่า นิกายลังกาวงศ์ ต่อมาภายหลังพระพุทธศาสนาในศรีลังกาเสื่อมลง จึงส่งพระสงฆ์มาสืบพระพุทธศาสนาจากประเทศไทย โดยมีพระอุบาลีเป็นหัวหน้าคณะเดินทางไป จึงเกิดเป็นนิกายที่ปรากฏในประเทศศรีลังการปัจจุบัน คือ นิกายสยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์

ตอนท้ายของบทนี้ ผู้เขียนได้อธิบายเหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยอมรับและปฏิบัติตามพระสงฆ์ที่มีเชื้อสายมาจากลังกาวงศ์ โดยเฉพาะพระสงฆ์ในนิกายสีมากัลยาณี ก็เพื่อจะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้มีความบริสุทธิ์มากที่สุด และจะได้เป็นแบบอย่างให้กับพระสงฆ์สามเณรในชาติให้เป็นผู้ตั้งอยู่ตามหลักพระธรรมวินัย ลบความเชื่อที่บอกว่า ผู้ที่ประพฤติตามพระธรรมวินัยได้มีแต่พระอริยสงฆ์สาวกสมัยครั้งพุทธกาลเท่านั้น

บทที่ 6 ลักษณะตัดสินสังฆเภท ผู้เขียนได้อธิบายลักษณะของผู้ต้องสังฆเภทที่มีอยู่ 2 อย่าง คือ 1) การมีบุคคลทำให้แตกกัน และ 2) การไม่มีบุคคลทำให้แตกกัน ต่อจากนั้นได้อธิบายลักษณะของผู้ที่สามารถทำสังฆเภทได้ โดยมีพระวินัยเป็นตัวตัดสิน โดยสรุป คือ ต้องเป็นพระภิกษุที่อยู่ร่วมกันตามพระธรรมวินัย และเป็นผู้ไม่ขาดจากความเป็นภิกษุเท่านั้น บุคคลนอกจากนี้ไม่สามารถทำสังฆเภทได้ และอธิบายถึงเจตนาในการทำสังฆเภท คือ เพื่อต้องการให้พระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเกิดความแตกแยกกัน และให้เกิดเห็นผิดจากพระธรรมวินัย

ต่อจากนั้น เป็นการแสดงให้เห็นโทษที่เกิดจากทำสังฆเภท และยกตัวอย่างของผู้ที่ทำสังฆเภทในสมัยครั้งพุทธกาล ซึ่งตอนท้ายผู้เขียนได้ยกเหตุการณ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการเกิดนิกายธรรมยุต ไม่ใช่เกิดขึ้นเพื่อทำสงฆ์ให้แตกกัน เพราะเจตนาของพระองค์ก็เพื่อต้องการให้พระสงฆ์ประพฤติตามพระธรรมวินัย ไม่ใช่เหตุของการทำลายพระธรรมวินัย

บทที่ 7 การประดิษฐานของคณะธรรมยุต บทนี้ผู้เขียนได้นำหลักฐานมาอ้างอิงเกี่ยวกับจุดกำเนิดของคณะธรรมยุตว่า เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด โดยสรุปดังนี้ บางหลักฐานระบุว่า เกิดขึ้นเมื่อครั้งที่พระวชิรญาณทรงอุปสมบทใหม่กับพระสงฆ์ฝ่ายรามัญ บางหลักฐานระบุว่า เกิดขึ้นเมื่อครั้งที่เสด็จมาครองวัดบวรนิเวศวิหาร ขณะที่บางหลักฐานระบุว่า เกิดเป็นคณะธรรมยุตอย่างชัดเจนหลังพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์

ต่อจากนั้น ตอนท้ายได้กล่าวถึงรายนามของพระมหาเถระที่เป็นสัทธิวิหาริก เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่ว่า มีใครบ้าง และรูปไหนครองวัดใด ท้ายบทนี้ได้นำรูปภาพของพระมหาเถระที่เป็นต้นวงศ์ของคณะสงฆ์ธรรมยุตและทั้งที่เป็นสัทธิวิหาริกและไม่ได้เป็น

บทที่ 8 การปกครองคณะสงฆ์ ในบทสุดท้ายนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ธรรมยุต โดยมีจุดเริ่มต้นจากอาศัยหลักพระธรรมวินัย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและสงบสุขของทั้ง 2 นิกาย คือ คณะมหานิกายซึ่งเป็นนิกายเดิม และคณะธรรมยุติกนิกายซึ่งเป็นนิกายใหม่ การปกครองสมัยแรก คณะ

ธรรมยุตเป็นเหมือนกิ่งหนึ่งของคณะเดิม ต่อมาเกิดพัฒนาการมีผู้ปกครองในคณะของตนเอง จึงแยกคณะออกมาปกครองเป็นเอกเทศเฉพาะตน การเติบโตของคณะธรรมยุตเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การบริหารงานด้านปกครองเป็นไปอย่างเรียบร้อย เหตุผลเพราะได้รับการอุปถัมภ์จากรัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งที่ยังทรงผนวชก็ทรงปกครองสงฆ์คณะธรรมยุตเอง หลังจากทรงลาผนวชก็ทรงตั้งสัทธิวิหาริกดูแลคณะสงฆ์ธรรมยุตต่อ โดยเฉพาะตำแหน่งสำคัญ คือ สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นประมุขของสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย

ตอนท้ายของบทนี้ได้กล่าวถึงธรรมเนียมการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความสงบสุข โดยอาศัยหลัก 3 ประการ คือ 1. พระปกครองพระ 2. การปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย 3. การแบ่งการปกครองตามสังวาส (ธรรมวินัยเป็นเครื่องอยู่ร่วมกัน) หรือลัทธินิกาย

บทวิจารณ์

ภาพรวมของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้มีความหนาไม่มากนัก เนื้อหามีความชัดเจนถึงเจตนาและสามารถอธิบายที่มาของคณะธรรมยุต ซึ่งหมายถึง หมู่พระผู้ประกอบด้วยธรรม (พระอมรโมลี, ม.ป.ป.: 9) ตามแนวทางประวัติศาสตร์ มีหลักฐานอ้างอิงเพื่อเป็นเครื่องยืนยันประกอบการอธิบาย แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้เขียนว่า ได้ศึกษาข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประกอบ รวมถึงหลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น และเป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนาในการเกิดขึ้นของคณะสงฆ์ธรรมยุต เชื้อสายของวงศ์ธรรมยุตก็เป็นประวัติศาสตร์ที่ผู้เขียนนำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ภาพรวมของหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์เห็นว่า เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง และเป็นหนังสือที่ควรนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้

จุดเด่นของหนังสือ

ประการที่ 1 หนังสือมีความหนาไม่มากเหมาะสำหรับการถือพกพา ภาพปกมีความสวยงามเพราะเป็นภาพถ่ายจากภาพวาดที่มีลักษณะความเก่า เป็นภาพพระพุทธเจ้ากับเหล่าเทวดา นอกจากนี้ ตัวหนังสือยังมีขนาดที่อ่านได้สบายสายตา

ประการที่ 2 การตั้งชื่อหัวข้อมีความเหมาะสมกับเนื้อหา ใช้ศัพท์ที่ผสมคำกับภาษาบาลีบ้างเพื่อให้เกิดความสวยงามทางด้านภาษา

ประการที่ 3 เนื้อหามีการเรียบเรียงตามลำดับเพื่ออธิบายให้เห็นวิวัฒนาการของคณะธรรมยุตว่ามาจากไหน โดยเฉพาะต้นวงศ์ของคณะธรรมยุต จึงเป็นเหมือนการเล่าประวัติศาสตร์ที่เรียบเรียงเหตุการณ์ได้อย่างน่าสนใจ ทำให้ผู้อ่านเกิดความอยากอ่านในบทต่อ ๆ ไป เพื่อจะได้นำเนื้อหาที่อ่านก่อนหน้ามาประติดประต่อกันให้เห็นเป็นภาพที่กว้างขึ้น เพราะประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่นำเสนอมีความเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า ลังกา แม้กระทั้งชนชาติมอญซึ่งเคยเป็นกลุ่มคนที่มีความเข็มแข็งด้านการปกครองและธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

ประการที่ 4 หนังสือเล่มนี้ชี้ให้เห็นสภาพของพระพุทธศาสนา ทั้งด้านความเสื่อมและความเจริญในแต่ละยุค โดยมุ่งไปที่ตัวบุคคลไม่ใช่ศาสนวัตถุ เหมือนเป็นนัยให้รู้ว่า พระธรรมวินัยต้องอาศัยบุคคล พระพุทธศาสนาจึงจะมีความบริสุทธิ์และมีอายุยืน ซึ่งต่างกับกระแสความศรัทธาในยุคปัจจุบันที่เน้นสร้างวัตถุมากกว่าบุคคล จึงทำให้วัดในสังคมไทยเพิ่มมากขึ้น แต่นักบวชในพระพุทธศาสนากลับลดน้อยลง

ประการที่ 5 เนื้อหาภาคประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา เพราะทั้ง 2 ฝ่ายต้องอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในยุคที่ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาณาสิทธิราชย์

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในฐานะคนกลาง คือ พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นตัวแทนความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นใต้ปกครอง แต่ที่น่าสนใจ คือ ชนชั้นปกครองปรับตนเองเป็นคนกลาง จึงทำให้สถานการณ์พระพุทธศาสนามีบทบาทกับทุกชนชั้น แม้ในยุคปัจจุบันการปกครองของสังคมไทยจะเปลี่ยนไป แต่พระสงฆ์ก็ยังทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์ให้กับคนในสังคมเพื่อลดความขัดแย้ง สร้างความสามัคคี และเป็นแบบอย่างในการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล หรือการช่วยเหลือในช่วงที่ชาวบ้านลำบาก ซึ่งทรัพย์ที่ได้มาเป็นของคนรวย ทำบุญผ่านพระสงฆ์ ลงบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสาธารณชน

ฉะนั้น เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บางส่วนในหนังสือเล่มนี้ อาจจะไม่เคยมีปรากฏในที่ใด ใครที่มีความสนใจในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนาควรหามาอ่านเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผู้อ่านจะสามารถวิเคราะห์ถึงจุดร่วมและจุดต่างของการเกิดนิกายได้ และจะเป็นประโยชน์ต่อการร่วมกันดูแลพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง โดยมองข้ามความแตกต่างด้านนิกายเชิงสัญลักษณ์ แต่ให้ยึดพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นจุดร่วม ดีกว่าการนำความแตกต่างมาเป็นประเด็นของความแตกแยก ซึ่งมีแต่จะทำให้พระพุทธศาสนาถึงกาลอวสานและอันตรธานไปจากสังคมไทย

จุดด้อยของหนังสือ

ประการที่ 1 รูปเล่มของหนังสือมีขนาดใหญ่ หากทำเป็นหนังสือเล่มเล็กเหมือนหนังสืออ่านเล่นทั่วไป จะเป็นหนังสือที่สามารถพกพาไปอ่านได้ทุกที่และพกพาได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

ประการที่ 2 ภาษาที่ใช้ในการเขียนจะมีคำราชาศัพท์จำนวนมาก บางศัพท์ก็อ่านยากและเข้าใจความหมายได้ยาก เช่น สมเด็จพระบรมชนกนาถ หรือพระนามของกษัตริย์ หรือชื่อของพระมหาเถระแต่ละรูปจะมีความยากในการอ่าน เช่น พระสมุทมุนี พระอโนมมุนี พระภัทรมุขมุนี รวมทั้งภาษาบาลีที่มีความยากสำหรับผู้ที่ไม่เคยศึกษาภาษาบาลีมาก่อน แต่ส่วนมากผู้เขียนจะอธิบายความหมายของศัพท์นั้น ๆ ไว้ด้วย

ประการที่ 3 เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่มีศักราชปรากฏ บางครั้งไม่ระบุว่า เป็นศักราชอะไร จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสัย เช่น หน้าที่ 25 ข้อความว่า “ครั้นถึงวัน 15ฯ 4 ปีฉลู เอกศก มีพระสงฆ์ลังกาวงศ์” หรือหน้าที่ 98-99 ข้อความว่า “ครั้นถึงศักราช 1198 ปีวอก อัฏฐศก” เป็นต้น ซึ่งไม่ได้ระบุศักราชเอาไว้ แต่ผู้เขียนก็ได้บอกปีพุทธศักราชกำกับไว้ต่อท้าย

ประการที่ 4 หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์มาแล้ว 21 ปี ข้อมูลที่มีจึงขาดความทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนา กอปรกับเนื้อหาในหนังสือถือว่า มีจำนวนน้อย จึงควรต่อยอดด้วยการเพิ่มเนื้อหาภาคประวัติศาสตร์ในห้วงเวลาที่หายไป เพื่อแสดงให้เห็นความเปลี่ยนของพระพุทธศาสนาว่า เป็นไปในด้านเสื่อมหรือด้านเจริญ จะได้ติดตามการสถาปนาธรรมยุติกนิกายว่า แท้จริงแล้วการเกิดขึ้นของนิกายนี้ทำให้สังคมสงฆ์แตกแยกกันจริงหรือไม่

ประการที่ 5 เนื้อหาของหนังสือ ในอีกมุมหนึ่งอาจมองว่า เป็นการเขียนขึ้นเพื่อแก้ต่างเรื่องการสถาปนาคณะธรรมยุตของพระวชิรญาณ โดยยกประเด็นความเป็นมาของคณะสงฆ์และจบด้วยเรื่องเหตุแห่งสังฆเภทตามหลักพระธรรมวินัย จึงเป็นเหมือนปมความสงสัยว่า เป็นสังฆเภทจริงหรือไม่ เนื่องจากสังคมสงฆ์มักมีประเด็นความขัดแย้งเกี่ยวกับพระธรรมวินัยบ่อยครั้ง แม้ในยุคปัจจุบันก็ยังมีอยู่เนือง ๆ เหตุการณ์ในเรื่องนี้จึงเป็นอุทาหรณ์แก่พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันว่า การตัดสินอธิกรณ์หรือคดีความทางพระพุทธศาสนา ควรยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นใหญ่มากกว่ากฎอื่นใด เพราะพระธรรมวินัยเป็นใหญ่สำหรับพระสงฆ์เสมอ

บทสรุป

หนังสือเล่มนี้ให้ความรู้ในแนวประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและที่มาของคณะธรรมยุต ซึ่งเกิดขึ้นโดยบุคคลสำคัญที่เป็นพระราชวงศ์ของไทย แต่มีความสนพระทัยในหลักพระธรรมวินัย

กระทั่งได้สละราชสมบัติที่ควรจะได้ เพื่อเสด็จออกผนวชต่อไปอย่างไม่มีกำหนด หากเหตุการณ์บ้านเมืองไม่ขาดผู้นำในขณะนั้น รัชกาลที่ 4 อาจทรงปลงพระทัยสิ้นพระชนม์ในร่มกาสาวพัสตร์นี้ก็ได้ ทรงเห็นเหตุที่พระสงฆ์ดำรงเพศไม่ตั้งอยู่ตามหลักของพระธรรมวินัย จึงทรงใฝ่ที่จะแสวงหาพระผู้มีสัมมาปฏิบัติ เมื่อได้พบดังสมพระทัยจึงได้เริ่มปฏิรูปพระพุทธศาสนา (พงศธร กนกศิลปธรรม, 2549: 72-73) โดยเริ่มต้นจากศาสนบุคคล คือ ผู้ที่เป็นนักบวชให้เป็นผู้มีสัมมาปฏิบัติให้ได้ จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดคณะสงฆ์ธรรมยุต

เนื่องจากต้นกำเนิดพระพุทธศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นบนพื้นแผ่นดินไทย หากแต่เกิดในประเทศอินเดียที่อยู่ไกลจากประเทศไทย ผู้คนมีอุปนิสัย วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน เมื่อพระพุทธศาสนาเดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทย การทำความเข้าใจในบริบทความเป็นพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งยาก กอปรกับพระพุทธศาสนามีอายุกาลที่ผ่านมาอย่างยาวนาน ปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธจึงเป็นเหตุให้เสื่อม เพราะความไม่เข้าใจในหลักของพระพุทธศาสนา การเกิดขึ้นของคณะสงฆ์ธรรมยุตก็เพื่อสร้างความเข้าใจและวางแนวปฏิบัติให้มีความถูกต้องมากที่สุด หรือจะนับว่า เป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอีกลักษณะหนึ่งก็ว่าได้ ฉะนั้น การก่อเกิดของคณะธรรมยุตหาใช่เป็นการทำสงฆ์ให้แตกกัน แต่เป็นการเสริมสร้างพระพุทธศาสนาบนพื้นแผ่นดินไทยให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ดังท้ายเรื่องของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า “การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา มิใช่อยู่ที่การพยายามเพื่อรวมนิกายสงฆ์ แต่อยู่ที่การพยายามให้สงฆ์ทุกนิกายตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย ส่วนการรวมกันนั้น เมื่อดีเสมอกันหรือเสื่อมเสมอกัน ก็รวมกันเข้าได้เอง”

จากประเด็นนี้ จะเห็นได้ว่า การสร้างความแตกต่างไม่ใช่เพื่อความแตกแยก เพราะเป็นความแตกต่างที่มีความสร้างสรรค์ และเป็นสิ่งที่สร้างความงดงามให้กับวงศ์ของคณะสงฆ์ นอกจากนี้ ยังแสดงออกถึงความใจกว้างที่สามารถยอมรับความคิดที่แตกต่างได้ โดยวางอยู่บนพื้นฐานของหลักพระธรรมวินัย เหมือนการให้ความเคารพในพระศาสดา ในฐานะที่เป็นชาวพุทธหรือศากยบุตรเหมือนกัน จึงเป็นแง่คิดให้กับคนในทุกสังคมได้รู้จักยอมรับความคิดของผู้อื่น แม้เขาจะคิดต่างจากเรา อย่างน้อยก็รับฟังเพื่อจะได้ยินสิ่งใหม่จากเขาก็เป็นได้

เอกสารอ้างอิง

ธรรมะไทย. (ม.ป.ป.). *นิกายคณะสงฆ์ไทย*. สืบค้นเมื่อ 7 ตุลาคม 2564, จาก http://www.dhammathai.org/thailand/sects.php

ประกาศเรื่อง สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า. (28 กรกฎาคม 2562). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 40 ข*. หน้า 1-3.

พงศธร กนกศิลปธรรม. (2549). พระวชิรญาณกับการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 13 (1), 48-77.

พระอมรโมลี. (ม.ป.ป.). *การปกครองคณะสงฆ์โดยย่อและประวัติคณะธรรมยุตติกาโดยย่อ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราช. (2543). *พุทธศาสนวงศ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

อัจฉรา กาญจโนมัย. (2523). *การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.